VOLCANS DE COLORS I LITERATURA

Un text de CRISTINA JUNYENT

Els volcans juguen un paper fonamental en la formació i l'evolució del planeta. Islàndia, Hawaii i les Canàries són volcans emergits. Els minerals que alliberen fertilitzen el sòl i afavoreixen l'agricultura, i proporcionen energia geotèrmica i recursos naturals valuosos, com ara minerals, metalls i pedres precioses. Tanmateix, han influït en l'art i la cultura al llarg de la història.

El 5 d'abril de 1815, la terra va començar a tremolar a Indonèsia. El volcà Tambora, a l'illa de Sumbawa —de 4.710 m d'altitud—, es preparava per a la seva erupció més devastadora. Aquest volcà, format per estrats acumulats d'erupcions anteriors, és part del Cinturó de Foc del Pacífic, una zona d'una gran activitat volcànica i sísmica, perquè hi convergeixen les plaques tectòniques euroasiàtica i indoaustraliana.

El 10 d'abril va entrar en l'erupció més vigorosa dels darrers mil anys. Va alliberar una quantitat d'energia equivalent a més de 800 megatones de TNT, comparable a l'impacte de 80.000 bombes d'Hiroshima o al d'un asteroide de 2 km de diàmetre —una cinquena part del que va provocar l'extinció dels dinosaures—. Va assolir el nivell 7 en l'índex d'explosivitat volcànica (VEI), nivell que només alguns volcans han assolit en els darrers deu mil anys.

S'estima que va expulsar uns 160 km³ de material volcànic, cent vegades més que el Vesuvi, que, quan va arrasar Pompeia i Herculà, només va arribar a nivell 5 en l'índex VEI. L'esclat va ser tan violent que el Tambora va perdre un terç de la seva altura —ara mesura 2.850 m— i va formar una caldera de 6 km de diàmetre i 1.200 m de fondària. La remor ensordidora es va sentir més enllà de Sumatra, fins a 2.600 km de distància.

Després del cataclisme, poblacions i boscos en desenes de quilòmetres a la rodona van quedar sepultats sota tres metres de cendra. La destrucció es va estendre fins a Borneo, Cèlebes, Java i les Moluques, on gairebé totes les formes de vida van ser aniquilades. Les costes properes van patir els tsunamis provocats per l'ensorrament del cim. Els gasos i la cendra van devastar els conreus i van contaminar l'aigua potable. Es calcula que la catàstrofe va causar la mort de més de 70.000 persones a l'arxipèlag indonesi.

Però l'erupció del Tambora va tenir conseqüències més enllà d'Indonèsia. Els 400 milions de tones de

ELS CELS TENYITS DE TONS ROGENCS I LES ATMOSFERES CARREGADES DE FUM I POLS VAN INFLUIR EN L'OBRA DE PINTORS COM TURNER.

piroclasts, lava, diòxid de sofre i altres gasos volcànics van generar una columna de cendra que va arribar a l'estratosfera. Els aerosols formats van enfosquir el cel durant mesos i van afectar regions a milers de quilòmetres de l'epicentre, especialment a l'hemisferi nord.

Com a conseqüència, l'any següent, les temperatures van caure entre 0,7 i 1 °C de mitjana, alterant els patrons climàtics i provocant un hivern volcànic. El 1816 es coneix com l'«any sense estiu», ja que es van registrar gelades i nevades. A Nova Anglaterra, una nevada del juny va destruir les collites. L'agricultura europea també va patir greument. Els preus dels aliments es van disparar i tant les comunitats rurals com les urbanes van afrontar grans dificultats per aconseguir menjar. El clima extrem va provocar migracions massives a la cerca de recursos. Es va generar caos i crisi social.

L'estiu hivernal, gris i tempestuós generat per les cendres volcàniques va propiciar un ambient de desconcert. La foscor es va interpretar com un mal presagi. Els cels tenyits de tons rogencs i les atmosferes carregades de fum i pols van influir en l'obra de pintors com Turner, com es percep a *La llum del sol i la pluja* o *Tempesta de neu*. En l'entretant, Mary i Percy Shelley, Lord Byron i John William Polidori es van recloure a Vil·la Diodati, la residència de Byron a Suïssa, a la recerca d'un clima més amable. L'estada inspiraria la creació d'algunes de les obres més icòniques de la literatura gòtica.

El 3 de juny de 1991, 176 anys després de l'erupció del Tambora, els vulcanòlegs francesos Katia i Maurice Krafft van morir al Japó, atrapats pel flux piroclàstic del volcà Unzen. Després del seu esclat, en qüestió de segons, la vall on es trobaven va quedar ofegada pel fum; amb ells també van perdre la vida 40 periodistes que cobrien l'erupció. Els Krafft —ella geoquímica i ell geòleg— es van conèixer a la Universitat d'Estrasburg. Dues ànimes solitàries unides per la fascinació pels volcans van convertir la documentació d'erupcions en la seva carrera, amb l'objectiu de comprendre i mostrar com els volcans afecten el planeta i la humanitat. Van ser gairebé els únics vulcanòlegs capaços de fotografiar i filmar erupcions a escassos centímetres de la lava. Perseguir volcans exigia finançament; amb la venda de llibres, imatges i la seva participació en programes de televisió havien d'aconseguir prou diners per arribar al següent.

Per classificar els volcans, els Krafft van descartar la complexa classificació tradicional basada en els diferents tipus de lava i van optar per una de més senzilla: vermells i grisos. Els vermells són els volcans amables en els quals la lava flueix pels vessants. En canvi, els grisos eren els realment letals, aquells que mataven insidiosament i deixaven cadàvers d'animals sota les cendres. Com el Tambora. Els Krafft creien que, en apropar-se al perill, podien ajudar a educar les persones sobre la imprevisibilitat dels volcans grisos. La seva filmació sobre l'impacte de l'allau del Nevado del Ruiz de 1985 a Colòmbia, que va causar la tragèdia d'Armero, va ser vist per un gran nombre de persones, inclosa l'aleshores presidenta de les Filipines, Corazón Aquino. Va ser clau per evacuar les zones afectades pel Pinatubo el 1991. Els Krafft filmaven poc abans de la seva mort.

Les imatges de prop de les erupcions volcàniques dels Krafft han estat essencials per comprendre el comportament dels volcans. Van revolucionar la vulcanologia. Després de la seva mort, «National Geographic» va elaborar un vídeo. En una filmació, Maurice va dir: «Mai no tinc por, perquè en vint-i-tres anys he vist tantes erupcions que, encara que morís demà, no em sabria greu.» Amor de foc.

Els Krafft haurien estat fascinats pel Tambora, un esdeveniment natural que va marcar la història. De la mateixa manera que els escriptors refugiats a Vil·la Diodati reverenciaven la literatura, els Krafft reverenciaven els volcans. El Tambora i l'Unzen mostren com els capricis de la natura influeixen en la ciència, l'art i la literatura. I recorden als humans la seva connexió intrínseca amb el món natural.